

DE REFORMATIE

Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven

Onder redactie van Prof. Dr F. J. J. Buijendijk, Dr K. Dijk, Dr V. Hepp, Drs C. Tazelaar en Dr B. Wielenga

Medewerker (s): Dr H. A. van Andel, Solo; I. van Andel, 's Gravenhage; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr Joh. C. Broen, Amsterdam; W. E. Engelkes, Amsterdam; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, Tiel; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr J. G. Kunst, Arnhem; Dr G. B. Kuiper, Haarlem; Meij. H. S. S. Kuyper, Bloemendaal; Dr H. W. Latman, Assen; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's Gravenhage; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; Dr J. C. de Moor, Utrecht; Dr J. C. Rullmann, Utrecht; Dr K. Schilder, Gorinchem; Dr W. J. A. Schouten, Kampen; Dr J. Thijss, Meppel; Dr H. Th. Vollenhoven, 's Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Hoofddorp; Mr J. A. de Wilde, 's Gravenhage.

Adres der Redactie:

Dr V. HEPP, Paul Krugerstraat 55, Watergraafsmeer.

Drukkers-Uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 30000.

Abonnement: f1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.

Voor 't Buitenl. en Ned. Indië f 7.50 (voor Amerika \$ 3) p. jaar.
Advertentie: 35 ct. p. r. Familieberichten 35 ct. p. regel.

INHOUD: De zoogenaamde religieuze Volkskunde II. — Kerkelijk Leven. Prof. Dr V. Hepp, Twee Klippen IX. Waar is de tegenstelling? — Uit het Pol. en Soc. Leven: Het electorale pleit. — Kuyper Bibliografie XXXVIII. — Zending en Evangelisatie: Een en ander. — Literatuur en Kunst: De kunst van het „lezen“. — Uit de Buitenl. Kerken: Hongarije. — Perschoon. — Kerknieuws.

DE ZOOGENAAMDE RELIGIEUSE VOLKSKUNDE.

II.

(Zoogenaamde religieuze volkskunde, omdat we van een scheiding tusschen religie, kerk en moraal niet willen weten — zooals het bedrijf der religieuze volkskunde in de laatste jaren veelal mischt. Deze religieuze volkskunde moet wel worden onderscheiden van de psychologie, van de religie en van de „Kirchenkunde“).

De methode van de Amerikanen, de z.g. statistische, noch die van Niebergall, de z.g. typeerende, kan ons bekoren. We zoeken dus een andere).

Welke moet de methode van de religieuze volkskunde dan wel zijn?

Laat ik beginnen met op te merken, dat er ook reeds een derde methode bestaat.

Deze derde methode heeft voor ons de meeste bekoring, ook al is het waar, dat we ook die niet kunnen aanvaarden, zonder een enkel correctief, zonder te verbeteren, daar, waar we met haar op het verkeerde pad zouden komen.

Ik bedoel de inductieve methode.

Dat is de methode, die overeenkomstige verschijnselen saamvat in een algemeen begrip. Men gaat bij deze methode aldus te werk. Men teekent verschillende soorten van menschen, werkelijke menschen met een heusch bestaan, uit onderscheiden streken. Nu voegt men zoveel mogelijk het overeenkomstige bijeen. Zoo krijgt men dus een teekening van verschillende soorten van „vroomheid“.

Waar evenwel die vroomheid in haar specifiek karakter, ook haar oorzaken heeft, daar gaat men uit de historie na, hoe die tyren van vroomheid zijn gegroeid. Welke factoren op haar wording hebben ingewerkt.

Zoo kan men ook de typeering der onderscheiden typen aan elkander toetsen, en zien wat met het oog op ondervinding, bij andere typen opgedaan, bij de teekening van een nieuw type als conclusie gewettigd of verwerpelijk schijnt. Van elke nieuwe teekening geldt bovendien, dat zij tevens weer materiaal levert, om vorige teekeningen te corrigeren, zooals licht is te verstaan.

Deze inductieve methode nu heeft veel, dat bekoort.

Immers we hebben door haar werkelijk de teekening van een volksdeel in zijn eigenaardig godsdienstige opvattingen. We zien de volksreligie. En bovendien begrijpen we hoe juist deze opvatting groeien kon.

Maar toch moet, zooals gezegd, o.i. hier een correctie aangebracht.

En wel om de volgende redenen

De inductieve methode, zooals ze totnogtoe werd toegepast in den regel, geeft veel goeds, maar telkens weer blijft het onderscheid tusschen de ware en de valse religie buiten de beschouwing. Tevens wordt al te veel vergeten het echt psychologisch verschijnsel op te merken, dat de mensch veel eerder geneigd is de leugen, dan de waarheid te accepteren. Daarbij komt, dat in de methode, zooals die totnogtoe gewoonlijk wordt toegepast, deze belangrijke fout wordt gemaakt, dat men de karakterteekening van het volksdeel, en de beschrijving van zijn historie laat afhangen van het eerst gevonden, de algemeene typeering. Zoo wordt weliswaar een ernstige poging gedaan om het gevonden te verklaren, maar het genetisch wordingsproces van hetgeen als huidige toestand wordt gemerkt, wordt al te licht eenzijdig geschilderd.

Dat laatste moge door een voorbeeld duidelijk zijn.

Toen we voor eenige jaren een studie maakten over het godsdienstig leven in Friesland's Zuid-Oosthoek, dachten we het brutale ongehoof dat daar heerscht, in zoo menigen kring, toe te moeten schrijven aan de factoren: verwaarloozing door de kerk, en invloed van het ongelooft en het socialisme, door de zoo slechte maatschappelijke toestanden tot voor eenige tientallen jaren.

Maar toen we onze studie verder voortzetten, waren we niet weinig verbaasd, te moeten constateren, dat de ondergrond van dit rationalisme er een was als bij Hans Denk, ontstaan onder den invloed van mysticisme, dat naar rationalisme overslaat. Wanneer nu van metafysica de belofte slechts was geweest naar een oplossing te zoeken voor de vraag: wat zijn hier de oorzaken van het rationalisme? dan waren we vrij zeker bij het secundaire blijven staan. Door een onafhankelijke psychologische en historische studie werden echter elementen gevonden, die anders vrij zeker zouden zijn verwaarloosd. Nu kon bovendien de eigenaardige neiging tot individualisme bij de godsdienstigen, en het specifieke bij ongelooften, tot één oorzaak worden teruggevoerd.

En het wil me voorkomen, dat juist wij als christenen, of wil men als Calvinisten, met ons nadruk leggen op het genetisch wordingsproces der dingen, toch uitgaan van de gedachte, dat alles moet medewerken, en dat dan ook heel de historie en heel de volkspsychie in het eigenaardige van de hoofdlijnen moeten worden gekend. Daarom aanvaard ik de inductieve methode met een wijziging in genetischen zin.

Ik zou het liefst spreken van een genetisch-inductieve methode als de onze.

Hoe die dan moet worden toegepast?

Wel m.i. als volgt.

Allereerst heeft de religieuze volkskunde te constateren den werkelijken toestand. Zoo goed mogelijk worde, bij voorkoor door iemand, die een bepaalde streek uit de praktijk van het eigen leven kent, een teekening gegeven, bij welke de geconstateerde verschijnselen onder enkele hoofdbegrippen worden samengevat.

Men heeft dan dus een teekening van de religieuze gesteldheid van het empirisch gegeven volksdeel, volgens waarnemingen uit het heden.

Nu ga de onderzoeker verder. Hij stelde een nauwkeurig onderzoek in naar de factoren, die op het leven en de geaardheid, speciaal op de religieuze gesteldheid van zijn volksdeel hebben ingewerkt.

Daartoe is noodig allereerst na te gaan, welke de oorspronkelijke religie van dit volksdeel was; welke opvatting er door het heidentom werd geleerd. Daarbij komt vanzelf ter sprake tot welke nationaliteit, of tot welk ras het volksdeel behoort. Zoo moet dan meteen de algemeene zielkundige constellatie worden geteekend, o.i. men wete hoe straks het christendom, wanneer het bij dit volksdeel komt, den nadruk zal ontvangen.

Vervolgens ga hij de historie verder na. Wanneer en hoe, door wie en op welke wijze kwam de reformatie in de streek? Welke invloeden hebben er gewerkt? Hoe zal die prediking die menschen, psychologisch gedacht, beïnvloeden? (Vooral bij dit punt is vergelijking met andere resultaten gewischt). Hoe is de historie verder geweest? En wat is er hier doorleefd?

Zoo krijgt men een onderzoek onafhankelijk van het tot dusver als gegeven van het heden geconstateerd. En zóó kan men uit het gevondene straks zijn resultaten verkrijgen voor de verklaring van het heden.

Zoo leeren we de volksreligie kennen. Want kennen wil ook zeggen begrijpen, voorzover mogelijk, en verklaren.

Nu is het verstaanbaar, dat de religieuze volkskunde, aldus beoefend, rekening heeft te houden

met wat ik zou willen noemen tweërlei laag.

Daar is een natuurlijke en een historische laag in elke volksreligie.

„Volksreligie“ — wanneer ik dat woord gebruik, dan moet ik even opmerken, dat sommigen nog weer onderscheiden willen tusschen volksreligie en de religie des volks. Zoo o.a. Schrijnen. Maar dat lijkt me gekunsteld. Ik spreek dus van volksreligie en religie des volks door elkaar.

Wohu daar is in elke volksreligie allereerst de natuurlijke laag.

Daaronder versta ik tweërlei.

De natuurgrondslag. En de natuuraanleg.

Onder den natuurgrondslag begrip ik dit. Van huis uit heeft ieder volk een eigen godsdienst. Godsdienstloze volkeren of volksdelen bestaan er nu eenmaal niet. Maar niet alleen die oorspronkelijke godsdienst zal immer weer zijn invloed doen gelden. Er is meer.

Het ras, de karaktereigenaardigheden van den stam, de invloeden van de streek zullen zich telkens weer doen gelden. Het was niet toevallig, dat juist in het stille Lycus-dal vol van mysterieën, waar Colosse lag, een eigenaardige daemonologie als die, welke het bestaan van de gemeente aldaar bedreigde, kon opkomen.

Op het religieuze leven kunnen verder gebeurtenissen uit een heel ver verleden nog hun invloed doen gelden. Niet alleen in Hiskias' dagen kwam het voor, dat men afgoderij bedreef met het No-hustan van een Mozes, van voor eeuwen.

Vervolgens zal ook de cultuurleeftijd van beïnvloeden zijn. Ik bedoel daarmee dit: gevraagd moet telkens weer, of een volksdeel, dat men bestudeert, naar zijn religieuze karakteristiek eerder of later onder den invloed kwam van de nieuwere cultuur.

Deze, en al dergelijke dingen nu vallen onder den natuurgrondslag van een volksdeel. Dat is iets anders dan de natuuraanleg.

Die natuuraanleg staat wel niet geheel los van den natuurgrondslag, maar moet toch afzonderlijk worden beschouwd.

Onder den natuuraanleg versta ik den karakteristiek sterktetgraad van de faculteiten van den geest, zooals die bij een bepaald volksdeel worden gevonden. Er zijn volksdelen, die schier zonder uitzondering bestaan uit menschen bij welke het wilsvlees sterk overheerschend is, b.v. Nu is dat op zichzelf wel niet iets, dat valt onder den religieusen aanleg, maar toch oefent op de religieuze gesteldheid deze natuuraanleg grooten invloed. En daarom mag ze nooit worden verwaarloosd. Hieronder valt ook b.v. of een volksdeel een sterken drang naar zelfstandigheid kent, of er bepaalde karakteristika overheerschend zijn.

Of er te vinden is wat men in Schleswig zegt van die uit Ditmarchen: „Die Ditmarchen tragen die Nase so hoch“.

Nu zal het al dadelijk opvallen, dat de grens tusschen de natuurlijke laag en de historische laag nooit formeel zuiver is te trekken.

Immers, wanneer we uitgaan van de volksdelen, zooals we die kennen aan het begin van de ons bekende historie, dan ligt ook daar natuurlijk reeds invloed van de historie, die aan de ons bekende historie voorafging. Maar dat kunnen we niet onder den historischen grondslag rekenen, wij historie voor ons dat is, wat wij als historie kennen. Dat andere, dat wel door de historie werd beïnvloed of gewrocht, maar zonder dat we het kunnen controleren, is voor ons: „verschijnsel“. En dat rekenen we bij de natuurlijke laag.

Wat onder de historische laag verstaan moet worden, zal licht duidelijk zijn. De invloed van de historie, die een volksdeel doormaakte, zal niet onderschat mogen worden.

Nu is hier echter een „maar“.

In de historie komt het volksdeel in aanraking met het christendom. En dat christendom brengt iets, dat in menig opzicht anders is dan datgene,

wat men tot nog toe kende. Het brengt in aanraking met de dingen, die des Geestes Gods zijn, en die de natuurlijke mensch niet verstaat, niet „anneemt“.

Dat christendom treedt ook reformeerd op. Het werkt in op de volkszede en de volksgewoonten. Maar ter anderer zijde wordt ook dit christendom zelf weer door die factoren beïnvloed. En dus moet er een kennen zijn van de factoren, die stremmend werken bij een bepaald volksdeel of den gang van het koninkrijk Gods.

Het is immer noodig hier zeer voorzichtig te zijn. Vooral wij als christenen willen zoo dikwijls sommige dingen gaarne zien. En dan meenen we ze wel eens te zien. Ook daar, waar ze bij beter kijken toch feitelijk niet worden gevonden. Want, wanneer we op het terrein van de religieuze volkskunde komen, dan blijkt ons, dat die invloeden van het christendom, speciaal van het Calvinisme, in ons land bij lange na niet zoo sterk geweest zijn, als we wel gaarne zouden wenschen.

Terloops zij opgemerkt, dat op de volksziel in het algemeen — dat valt feitelijk dus buiten ons artikel, maar we zeggen het tot rechtzetting van een bewering, die voor eenige jaren werd gedaan — ik zeg, dat op de volksziel in het algemeen het Calvinisme zoo goed als geen stempel heeft gedrukt. Op de religieuze beschouwing oefende het ongetwijfeld invloed, maar het volkskarakter werd door het Calvinisme slechts voor een minimaal deel geteekend. En dat nog in zoverre er van een volkskarakter bij ons Nederlandsche volk kan sprake zijn. Want het is een vrij bedenkelijke poging tot generaliseeren, wanneer men spreekt van „de Nederlandsche volksziel“.

Nu heeft de religieuze volkskunde, zal ze recht worden beoefend, immer de scheidslijn tusschen de tweeërlei religie, de ware en de valsche, zuiver te trekken. Het klinkt wel mooi, om op het moderne voetspoor zoo wat te schiften een vroomheid met een eigen cachet, zoo te spreken van een vroomheid, die naar fatalistische motieven is gevormd, of van een vroomheid, die in eerbied voor de vaderlijke overlevering, het ontzag voor de natuurkrachten, zooals ze door het heidendom werden gesymboliseerd, nog altijd hoog houdt. Men moge al met naïve bewondering voor het naïve vroomheidsgevoel zich geneigd gevoelen, dat oude te cultiveren — voor ons blijft de waarheid, ons door God geopenbaard, de kernbron van de waarheid, en elk geloof, dat zich richt op andere doeleinden dan daarheen, is valsche. En elke religie, die niet de vreeze Gods tot inhoud heeft, is er eene, die niet den naam van de „ware“ dragen mag.

Maar dat beteekent dan ook, dat de religieuze volkskunde een taak heeft voor ons besef in het aangeven van datgene, wat tot op dit oogenblik nog niet aan het ideaal beantwoordt. Dat zij heeft te teekenen de gebreken van datgene, wat aan religie in de volksdeelen leeft. Dat zij in verband met den eigen aanleg van dat volksdeel ook heeft te wijzen de middelen en wegen, door en langs welke de medicatie van het gebrekkige moet geschieden.

Zoo heeft de religieuze volkskunde inderdaad een zeer belangrijke taak.

Een taak, ook in verband met de wetenschappelijke beoefening der theologie.

We hopen over eenigen tijd elders in staat te zijn deze gedachten wat breder en wetenschappelijk gedocumenteerd uiteen te zetten — maar nu reeds merken we op, dat in een tijd, in davelke gelukkig allerwegen onder de minnen van Gereformeerde wetenschap de oogen open gaan voor het organisch karakter van de openbaring Gods, het toch wel niet anders kan, of men moet ook de werking van den Geest Gods en van het Woord Gods organisch zien voor onzen tijd. Waar nu echter de wetenschappelijke beoefening van de ambtelijke vakken der theologie bedoelt religie, catechese en zielzorg tot voorwerp van wetenschappelijke studie te maken — hoe kan, bij een organische opvatting der dingen, het dan anders of ook de objecten van den ambtelijken arbeid moeten bestudeerd en gekend. Dat wil dus zeggen, dat men ook de psychologie, speciaal de psychologie van de religie invoert, met de aan deze vakken te ontleenen „Sätze“, maar dat men ook zeer speciaal zijn aandacht wijdt aan de religieuze volkskunde.

Immers hoe zal men zaad zaaien in een akker, dien men niet kent?

Nu kan men wel met een gemeenplaat's zeggen: ja, maar we hebben altijd weer te doen met zondige menschen, die alleen in het bloed van Jezus Christus kunnen zalig worden. Dat is natuurlijk waar. En de zielkundige kwesties mogen nooit voor ons bewustzijn het hoogste worden, noch mag de religieuze volkskunde het eenige zijn.

Maar wat zou men zeggen van een boer, die zei: het aardrijk zal doornen en distelen voortbrengen.... Dus ik ken den grond. En of ik nu op kleigrond of dalgrond, op wit stuifzand of op veenbodem mijn producten teel, 't is voor mij een kwestie van mesten, ploegen en zaaien. God moet toch den wasdom geven. Die boer zou wel spoedig op zwart zand zitten. En hij zou het verdiend hebben.

Zoo ook mag de ambtelijke arbeid zich niet met een paar gemeenplaatsen, hoe juist hun inhoud overigens ook zij, van den arbeid op de hoogte denken. De akker des geestelijken levens moet gekend. De „arbeider in den wijngaard des Heeren“ heeft te weten, welke de bodem is op welken hij werken moet; welke de onkruidsoorten zijn, die op het boekje, dat hem ter voorbereiding werd aangewezen, het weligst tieren; hij moet niet maar preeken voor menschen, maar juist voor zijn menschen; hij moet maar niet wat „jongelui wat leeren“, neen hij moet door de catechese juist de jeugd zijn er gemeente brengen tot het vledig lidmaatschap der gemeente Christi; en wat hij aan fouten in zijn omgeving heeft leeren kennen en begrijpen, dat kan hij juist met tact en wijsheid bij de „oud langzaam „wegwerken“.

Maar de religieuze volkskunde moet hem en de methode van werken en de materiele gegevens leveren.

Zoo belooft de beoefening van de religieuze volkskunde ook een reformatie van de studie van de „ambtelijke vakken“ in het theologisch organisme.

Alleen maar....

Niet zooals de Duitsche school van Drews en Schian, of liever nog, zooals Niebergall het wil. Niebergall stelt zich op het standpunt van Kabisch.

„Religion ist lehrbar“, zei deze laatste. En de moderne theologie van Niebergall zegt het na.

Religie kan geleerd worden — daarvan willen we niet weten.

Maar, wel gelooven we, dat God steeds weer organisch werkt. En voor dat organische werken gebruikt Hij menschen. Maar dan menschen, die niet uitgaan van de mechanische idee, alsof alle leven ware ingericht als een schabloon-etalage. Maar zoo, dat ook die menschen begrijpen dat ze te doen hebben met uitingen van de veelvorige wijsheid Gods. Gereformeerd, elk op eigen wijze. Opdat ze ook en juist door den ambtelijken arbeid al meer gereformeerd zouden worden.

Gereformeerd — weer niet naar één schabloon. Maar zoo, dat het eigendommelijke van elk volksdeel zou uitkomen. En mee zou werken, dat de menscheid vertoone het beeld Gods.

Veelvuldige wijsheid, veelvorige wijsheid Gods kan zoo ook, kan juist zoo uitkomen in zijn geïnstitueerde kerk op aarde.

Een van formatie, van kerkverband.

Maar gereformeerd, en dus ook in oneindige verscheidenheid van uiting en beleving.

J. WATERINK.

KERKELIJK LEVEN.

Prof. Dr V. Hepp.

„De Reformatie“ heeft reden om blijde te zijn. Haar eindredacteur Dr Hepp is deze week benoemd tot hoogleraar aan de Vrije Universiteit, en ons blad wil vooraanstaan om den nieuwen professor geluk te wenschen met de eervolle en gewichtige positie, die hem te beurt viel.

Eervol en gewichtig.

Zoo mag dit professoraat zeker genoemd worden.

Dr Hepp wordt immers de opvolger van onzen grooten, beminden Prof. Bavinck, en zijn plaats in te nemen, is zeker een bijzondere eere, doch deze opvolging brengt ook een zware verantwoordelijkheid met zich mede. Den catheder van een man als Bavinck te bezetten, is een bijzonder moeilijke taak, en het onderwys in de dogmatiek, dat de nieuwe hoogleraar heeft te geven, maakt zijn arbeid tot een van het grootste gewicht. Dr Hepp zal de eerste zijn om dit te erkennen, en behoeft hebben aan het gebed van ons volk om wijsheid en licht bij de aanvaarding van dit belangrijke ambt.

Deze keuze verbaast ons niet.

Dr Hepp was om zijn wetenschappelijke bekwaamheden de aangewezen man, en wie de theologische kaart eenigszins kent, moet toestemmen, dat, waar de faculteit noodig had een scherpsinnigen dogmaticus van wijsgeerige geschooldheid en bijzonder denkracht, de benoemde in de eerste plaats in aanmerking kwam, om de ledige plaats van Prof. Bavinck te vervullen. Het zal niet noodig zijn dit in den breede te illustreren, en eveneens zal men het mij niet envel duiden, dat ik hier een uitvoerig relaas van al hetgeen Dr Hepp geschreven en gedaan heeft, achterwege laat. Onze lezers hebben dit niet noodig.

Onze God zegene deze keuze.

Hij bekrachtige den nieuwen hoogleraar tot zijn zware taak, en geve hem genade om zijn gewichtvolle positie zoo te vervullen, dat niet alleen door zijn arbeid de gereformeerde theologie tot hooger bloei gebracht worde, maar ook onze kerken rijke vruchten mogen plukken van zijn leiding van de aanstaande dienaren des Woords. Dit toch is een punt van bijzonder belang. De vorming der studenten is voor onze kerken een levensvraagstuk, en we hopen van harte, dat het den nieuwen hoogleraar gegund worde het hart der studenten te vinden en te treffen, en hen aan zich te binden door wetenschappelijk en mystiek contact.

Zij deze benoeming voor de Vrije Universiteit tot rijken zegen.

God bringe haar weer dichtert tot ons volk. En ons volk dichtert tot haar. In de heilige eenheid van het oude onverzwaakte gereformeerde belijden.

D.I.K.

Twee klippen.

IX.

In deze artikelen zal gehandeld worden over het Kerkisme en het kerkelijk Indifferentisme.

Eerst over het Kerkisme.

In verschillende vormen komt dit voor.

Vooreerst, wanneer iemand beweert, dat er buiten zijn kerk geen zaligheid is.

Vervolgens, wanneer hij het kerkelijk instituut, waartoe hij behoort, als de alleen ware kerk beschouwt en alle andere valsche noemt.

Ten derde, wanneer hij in zijn kerk niet ziet de meest zuivere, maar de zuivere, wanneer hij haar zuiverheid niet relatief, maar absoluut opvat.

Ten vierde, wanneer hij politiek, schoolwezen, wetenschap en kunst en zoo menig ander levenssterrein afhankelijk maakt van de institutionele kerk.

Ten vijfde, wanneer men zijn lidmaatschap der geïnstitueerde kerk practisch genoegzaam acht om het eeuwige leven te beerven.

Alsnu dient gewaarschuwd tegen het kerkelijk Indifferentisme.

Vooral wenschen we er op te wijzen, wat hiermee niet wordt bedoeld.

Men mag er niet toe rekenen de toenemende onkerkelijkheid in onze dagen. Want het woord zegt het zelf, dat van kerkelijk Indifferentisme hierbij geen sprake kan zijn.

Gok mag hier niet gedacht aan die buitenslandsche stroomingen, die van het kerkelijk instituut als zodanig niets meer weten willen.

Het kerkelijk Indifferentisme komt op uit de overschatting van het leersluk der heilige algemeene christelijke kerk. De kerk, in haar aardse verschijningen, wordt tot bijnaak gedegradeerd.

Het meest consequente Indifferentisme stelt alle uitwendige kerken met haar kansen, ambten en belijdenissen op één en dezelfde lijn.

Deze kerkelijk Indifferentisten protesteeren ertegeen indien men hun godsdienstige onverschilligheid ten laste legt.

Velen hunner komen met kracht op voor het geloof in Christus.

Zij wijzen met nadruk op den tekst, dat het zonder geloof onmogelijk is Gode te behagen.

De besten onder hen spreken immer weer de gemeenschap met Christus als het eene noodige uit.

Zij doen dat soms op zulk een eenvoudige, kinderlijke wijze, dat het hart als vanzelf naar hen toetrekt.

Dit is het immers, wat onder de kerkelijk meelevenenden te zeer wordt vergeten, dat alles aankomt op den persoonlijkken, mystieken band met den levenden Christus.

Inzover ze daarvoor de gedachten en gebeden opvoederen, hebben zij vanzelf onze sympathie.

Maar redeneert men verder met hen, dan wordt men alras hun afwijking gewaar.

Indien gij Mij liefhebt, zoo bewaar! Mijn geboden, sprak Christus eens.

En nu gaf Hij ook geboden ten opzichte van kerk en belijdenis.

Dat Christus de ambten instelde en de kerk institueerde, dat de apostelen allerwegen kerkformaties in het leven riepen en op leerenontwikkeling aandrongen, dat een Paulus riep een kellerschen mensch na de eerste en tweede verneming te verwerpen, tellen zij weinig of niet.

Voor de kerk voelen ze daarom weinig.

Meestal blijven ze wel bij een bepaalde kerk aangesloten.

Immers, zoo overleggen ze, kwaad kan men er niet bij, mits de band niet te knellend worde.

Wat hen betreft, moet die band niet anders dan een dunne draad zijn.

Zonder bezwaar gaan zij in een andere kerk-gemeenschap een gevierd prediker beluisteren en laten in de eigen kerk hun plaats ledig.

't Zit 'm niet in de kerk.

Dat is hun telkens herhaald argument.

En als klap op de vuurprij komen ze tien tegen een met het beweren aandragen: wanneer Christus straks op de wolken komt, en allen voor Zijn rechterstoel worden gedaagd, zal Hij niet vragen: zijt gij Gereformeerd, Hervormd, Lutherisch geweest (van Roomsche zwijgen ze veiligheidsshalve maar, want het antipapisme is in den regel bij hen nog al sterk ontwikkeld), maar: zijt gij Mij gehoorzaam geweest, hebt gij Mij liefgehad?

Waar dit nog al eens dikwijls den kerklievendenden voor de voeten wordt geworpen, willen wij een volgend maal deze argumentatie eens nader ontleden.

Waar is de tegenstelling?

Op den Theologischen Schooldag werden verschillende veelszins uitnemende referaten gehouden.

In het voorbijgaan kan hier worden meegedeeld, dat één daarvan n.l. dat van Dr S. O. Los van 's-Gravenhage, in ons blad een plaats zal vinden. Het laatst refereerde Ds H. Brouwer van Heemstede over „Kerkelijk Besef“.

Daarin deed hij een verdienstelijke poging om het kerkelijk besef in onze Gereformeerde Kerken te verlevendigen.

Echter bevatte het verslag iets duisters voor ons

Doch Bazuin

ons stem gebelacht den goed vers. De en i maai. Hij stipp kro. Ove. dog. ons. agne. ren. dat. als. Z. Spr. wel. strij. prac. noer. een. „Pr. sche. mee. van. zijn. t. De. opp. loov. Men. wal. god. E. gen. tisa. heit. bel. vinc. form. bes. gro. en. moe. B. pan. nu. tijd. hoo. hou. zale. moe. Ja. in. A. onz. dan. kin. bez. we. die. nog. klip. nen. van. tus. De z. is deze. „ we. te. Wie. keurig. abuis. Wie. De e. slagen. las. to. waren. snoeim. alle bl. Deze n. Meer. rent ze. dus de. Doch. hoe hij. bewere. niet he. Juist. Reed. dit. Twee. Als. doen li. Dan. Maar. waarsc. Ook. Ds Br. Wel. Kerkis. eenige. aangeb. Imm. ten ev.